

Н. Чарвушэвіч.

Алесь Гурло, як поэта і грамадзянін.

(Да 15-гадовага юбілею яго літаратурнай чыннасьці).

15 студзеня 1925 г. беларускае грамадзянства сьвяткуе пятнаццацігадовы юбілей свайго поэты Алеся Гурлы.

Пятнаццаць год—шлях вялікі, і зроблена шмат. Аднак да апошняга часу наша крытыка ніводным словам ня выказалася аб творчасьці юбіляра. Першым, хто ўсебакова спрабаваў ацаніць творчасць поэты, быў Э. Жылуновіч. У 3 (11) нумары часопісі „Полымя“ разбору лірыкі Гурло прысьвечан вялікі яго артыкул „У надзеях над прасторами“.

Наколькі ўдалося т. Жылуновічу сапраўдна ацаніць творчасць Гурлы, пакажа далейшае. Ва ўсякім разе поўнасьцю з думкамі Жылуновіча згадзіцца нельга. У сваім невялікім аглядзе жыцьця і творчасьці Гурлы я адзначу тыя месцы, дзе, на маю думку, папярэдні крытык адышоў ад сапраўднасьці і гэтым самым, бязумоўна, зьнізіў праўдзівасць значэньне нашага поэты і яго творчасьці.

Кожны поэта зьяўляецца ня толькі прадстаўніком сваёй эпохі і яе соцыяльна-эканамічных адносін, што яшчэ да Маркса прызнаў французскі буржуазны філёзоф-гісторык Іпаліт Тэн, але і сынам сваёй клясы, выхаваўцам яе ідэалёгіі ад чужога для данай клясы ўплыву.

Для марксыстага такое ўяўленьне твару поэты зьяўляецца аксыёмай, не патрабуючай асабістых тлумачэньняў. Зразумела, што ў пастаяннай барацьбе клясы, поэта, як асоба з большым багацьцем чуласьці, чым звычайны сярэдні чалавек, стаіць пастаянна ў першых шэрагах сваёй клясы. Пункт погляду клясы, з якою поэта цесна звязаны, робіць вялічэзны ўплыў на той ці іншы яго соцыяльны ўхіл.

Але часамі наглядаецца, што клясавая самасьведомасьць, разуменьне таго, хто ён, куды і з кім ідзе, выкрышталізоўваецца ня зразу. Часамі праходзяць гады, а то і дзесяцігодзьдзі, а поэта ўсё стаіць на раздарожжы, пакуль што-небудзь гостра-стыхайнае не паказвае яму сапраўднага напрамку.

Такое зьявішча ёсьць бязумоўна чымсь-та выключным мае свае асабістыя прычыны ў адносінах кожнага з такіх по-

этаў. У расійскай найноўшай літаратуры такім поэтам-раздарожнікам зьяўляецца Валеры Брусаў, які за сваю 25-гадовую літаратурную чыннасьць прашоў ухабісты шлях ад служэньня „чыстаму мастацтву“ да апьяваньня пролетарскай рэволюцыі і нават да комуністычнай партыі. Прыкладам такога поэты-раздарожніка ў нас зьяўляецца Алесь Гурло, які амаль што праз 12 год сваёй літаратурнай дзейнасьці ня мог адшукаць пэўнага напрамку для сваёй ліры і толькі прыблізна з 1921 году ўявіў сабе сваё сапраўднае месца, зьвязаўшы свой шлях з шляхам рэволюцыі і пролетарыяту, „амаладзіўся“, як кажуць шуткуючы, яго старыя таварышы-нашаніўцы, г. зн. стаў маладнякоўцам—першым маладнякоўцам з старога нашаніўскага пляяды.

Прычыны, прымусіўшыя расійскага поэту Брусава і нашага песьняра Гурло таптацца столькі часу на адным месцы, як і самыя шляхі, па якіх прышлі гэтых два, зусім непадобных у іншых адносінах поэты ў стан пролетарыяту, бязумоўна былі розныя. Брусаў, як выхадзец з буржуазнага стану, з самага пачатку 900 гадоў і аж да імперыялістычнай вайны 1914 г. імкнецца стварыць новую поэзію, адпавядаючую патрэбам буржуазнай клясы. Брусаў праз увесь гэты час зьяўляецца аполітычным, Брусаў—чыстакроўны індывідуалісты і эстэт.

Але ў гэтых адносінах глыбока розніцца ад яго Гурло. Поэта Гурло—сын селяніна (з мяст. Капыля на Случчыне). Чары роднай капыльскай прыроды, да якое так блізка стаяў Гурло, з малых дзён зрабілі яго чулым да характава, простыя матчыны сьпевы навучылі яго з маленства паказаць сваю бацькаўшчыну, паказаць простую мову матчынай песьні. Усё-ж гэтае разам бязумоўна зрабіла вялічэзны ўплыў на разьвіцьцё яго песьнярскага таленту.

Аднак, апошні выяўляецца толькі з 1905 г., калі падзьмуў першы подых рэволюцыі. Малады ў той час хлопчык Алесь захапляецца рэволюцыйнай працай у сваім мястэчку, дзеля якое тут быў багаты грунт. Яго старэйшыя землякі—Цішка Гартны, Станілевіч, Лагвіновіч і інш.—разгарнулі прапандыцкую працу сярод местачковых рамеснікаў вельмі шырока. Нават пачала выдавацца рукапісная падпольная с.-д. часопісь „Голас Нізу“, якая і стала школай для нашага маладога тады поэты. Старэйшыя сябры падпольнай с.-д. арганізацыі прымаюць у свой склад Алесья Гурло, як роўнага, і хутка ў „Голасе Нізу“ (№ 2) мы бачым першыя спробныя яго вершыкі. Першы-ж друкаваны твор Гурлы зьявіўся толькі ў 1909 г. ў 52 нумары „Нашай Нівы“. З гэтай пары Гурло ўвесь вольны ад працы час аддае творчасці. Сваімі вясковымі вершамі, поўнымі бадзёрасьці нясупынай, poeta хутка зьвярнуў на сябе ўвагу.

Але ня так лялі іншыя беларускія парнасаўцы. Сьлёзы кроўныя сьлёзы аб долі соцыяльна і нацыянальна прыгнечана-

нага беларускага сялянства ліліся з грудзей амаль ня ўсіх нашаніўцаў. Малады поэта Гурло вучыцца, як кажа Жылуновіч у сваім артыкуле, на „Песнях жалбы“ Коласа, „Жалейцы“ Купалы, „Чыжку беларускім“ Леўчыка і т. д.

Аднак, гэтая навука разам з прыемнымі мела і свае адваротныя бакі. На маладога, уражлівага поэту гэтыя „песні жалбы“ перадаюць свой сум; праз некаторы час ён і сам губіць ранейшую бадзёрнасць, веснавейнасць сваёй музы. Усе яго вершы канца 1910 і 11 гадоў (глядзі „Барвенак“) здабываюць плаксівы настрой. Поэта разам з іншымі ныцкіамі, як-бы губляе надзею, падае духам і, наогул, перастае быць барацьбітом, робіцца мэлянхолікам, няздольным да змаганьня. А хіба-ж можна было ў гэты час апушчаць рукі, калі здань рэвалюцыі была такою відочнаю, калі ўва ўсіх прамысловых цэнтрах (нажалі, да іх не належала Беларусь) адбываліся забастоўкі, падрыхтоўваліся паўстанні, калі насыпвалі Ленскія падзеі.

Алесь Гурло, паддаўшыся ўплыву старэйшых нашаніўцаў (Купалы, Коласа, Гаруна і інш.), нібы шкадуе, што гэта зрабіў. Ён незадаволен сучасным; яму хочацца ў горад, дзе куюцца новае жыццё. Толькі вось ліха—хатнія абставіны ў некаторай меры перашкаджаюць гэтаму. Памірае маці, а праз некаторы час і бацька. На шны поэты, як самага старэйшага ў роднай сям'і, застаецца 2 браты і сястра. Але хіба стрымаеш вольны вецер? Ніколі. Так ня стрымаць было братам і нашага поэты. Далейшая літаратурная творчасць, папаўненне вед, падрыхтоўка да надходзячай соцыяльнай барацьбы з царызмам і княсай капіталістых—вось мэты, якія былі ў маладога поэты ўперадзе ўсяго. „Браты не паўміраюць з голаду—ужо падрасьлі, я-ж не магу тут уседзіць, мне надаела гэтае балота“—казаў поэта таварышам і суседзям, якія яго ўгаварвалі ня кідаць хаты і гаспадаркі.

У 1912 годзе Гурло ўжо ў Ленінградзе. Пры дапамозе тамтэйшых беларусаў ён застаецца працаваць на мэханічна-ліцейным заводзе „Вулкан“. Вось дзе браць натхненне, вось дзе захапляцца рухам! І Гурло запраўды захапляецца жыццём заводу. Толькі вось што дрэнна—няма як пражыць. Як заводзікі вучань, Гурло атрымлівае самую мізэрную плату, на якую не пражывеш. Трэба шукаць пабочнай працы,—не хапае часу здзейсніць тое, да чаго імкнуўся з дому. Вось гэтыя, немагчыма дрэнныя, матар'яльныя умовы наводзілі часамі поэту на сум, прымушалі тужыць па пакінутай бацькаўшчыне. У такія моманты, мабыць, і выніклі тыя 3 сумных вершы (бясспрэчна, што ў некаторай меры пад уплывам і ранейшых уражаньняў ад чытаньня „Песень жалбы“), выняткі з якіх прыводзіць Жылуновіч у сваім крытычным аглядзе. Але Жылуновіч выпускае з увагі ўсе іншыя вершы поэты за гады на заводзе. якіх у зборніку некалькі дзсяткаў. Дык вось, апроч гэтых

трох вершаў, вы ні ў адным, дзядзька Жылуновіч, ня знойдзеце таго суму, якім дыхалі вершы Гурлы ад 1910 і 11 гадоў.

Калі ў 10 годзе поэта пісаў:

А ці доўга злая доля
Будзе кроў смактаці з жылаў...
Дзе ты, шчасьце, дзе ты, доля?
Я чакаць ня маю сілы.

(Барвенак, 16 стар.).

дык у 1912 годзе, уцёкшы ў горад ад ныцікаў, поэта ўжо сілу знаходзіць (завод зрабіў свой добры ўплыў):

Хто вечна шукае, той ўсё-ткі знаходзіць—
Дык пойдзем, зязюля, шукаць:
Над нашай старонкай ўжо шчасьце ўзыходзіць,
Аб ім мы пачнём кукаваць.

(Там-жа, 21 стар.).

Калі ў 1911 годзе поэта (бязумоўна, пад уплывам „песень жалбы“) пая:

Дзе ты, доля, дзе ты, доля?..
Сіратою я жыву;
Цяжка ў хаце, нудна ў полі,
Думкі кружаць галаву...
Я-ж адзін з сваёю песьняй
Ў няпрытомнасьці пяю,
І што далей—то балесьней
Думку думаю сваю.

(Там-жа, 35 стар.).

дык у 13 годзе:

Заіграем-жа мы моцна,
Зглушым гора і бяду,
І наш зык трубой галоснай
Скажа ўсім, каб жыць ў ладу,
Каб заместа сьлёзаў—песньні
Абнаўлялі сэрца жар.

(Там-жа, 44 стар.).

Такіх прыкладаў можна прывесці вельмі шмат. Вось вам, дзядзька Жылуновіч, „добры“ ўплыў нашаніўцаў і „дрэнны“ ўплыў заводу. Трэба раней паглядзець у сьвятцы, чымся пачынаць званіць у званы.

Але Жылуновіч ня спыняецца на абвінавачаньні Гурло ў мэлянхоліі за годы працы поэты на заводзе. Ён кажа, што Гурло, будучы рабочым,—мала пісаў. Не, дзядзька Жылуновіч, —няпраўда. Гэта скажа кожны вучань сямёхгодкі, які навучыўся лічыць да дваццаціх; даволі толькі пералістаць зборнік вершаў

поэты, каб супярэчыць вам. За год на заводзе напісана Гурлом чужь ня ў два разы больш, чым у Капылі пад уплывам Купалы, Коласа, Гаруна і інш.

Калі поэта, папаўшы ўвосень 14 г. ў флёт, мала піша, дык у гэты час наглядасца агульнае маўчаньне. Хіба-ж можна пець дыфірамбы вясьне, заводу, сонцу, калі веснавою паводкаю зганяюцца лужы застыўшае людзкае крыві, калі брат рабочы і селянін церпіць прымус і зьдзекі царскіх служак-афіцэраў, калі заводы выпускаюць не сярпы і малаты, а нажы і атруту на людзей, калі сонца ўтаілі парахавыя хмары. Толькі сьляпыя або нясумленныя прадажніцкія натуры маглі ў гэты час залівацца песьняй у выгоду сытых інтэндантаў, набіваючых кішэні крадзеным народным дабром.

Калі-ж часамі ў першы год вайны з грудзей поэты і вылівалася песьня, дык яна мела пераважна індывідуалістычны характар (Купала, Цішка, Бядуля), а пазьней веставала надходячую пагібель царызму. Вось у Гурло большасьць вершаў ад 14 г. і носяць такі індывідуалістычны характар. Але ў 16 годзе для поэты стала відочна, што царызм кане, што блізіцца дзевяты вал. На старонцы 128 „Барвенку“ мы чытаем:

Заблішчэлі ў цёмнай далі маякі.
 Ну, садзецца за вёслы, маракі,
 Ну, тужэй навалімся назад,
 Перарэжам хваль сустрэчных цэлы рад!
 Нам ня страшны вецер сіверных старон...
 Пусьцім быстра, пусьцім шпарка мы свой чоўн;
 Хай нясецца, хай калышыцца ад хваль—
 Скора, скоро нам зазьяс шчасьцем даль,
 Песьню, песьню мы зацягнем вольным дням.
 Што жычліва так зіяюць з далі нам!
 Бліжай сталі залатыя аганькі...

Як бачыце, poeta ў форме, у якой толькі і можна тады было выславіць надыход рэвалюцыі, прарочыць яе блізкі прыход. Жылуновіч бярэ першую строчку з гэтага вершу („Заблішчэлі ў цёмнай далі маякі“) і кажа, што poeta казаў так у 14 годзе. Дзядзька Жылуновіч! Што гэта? недагляд ці злачынная няўмысьніца? Пад прыведзенымі вышэй радкамі з вершу „На моры“ стаіць дата 1916 г., а ў другіх зьмешчаных у зборніку вершах вынятка ваша не паўтараецца. Другі-ж верш, з якога вы выхапілі строчку „І патанулі ў цемры маякі“ абмалёўвае шторм.

Поэта, складаючы гэты верш, меў на увазе надыход рэвалюцыйнага шторму, за дымам і руінамі якога губіцца ў далечы ня толькі маяк, але й сонца. У час шторму „бяссьільны

сталі чоўны, караблі". „Прад гэтай грознаю стыхіяй нікчэмна стала моц руля“.

Трашчаць і мачты ад напору,
 Машыны душыць ўжо цяжар...
 Цяпер усё, усё ў волі мора,
 Яно цяпер над ўсім ўладар.

(Барвенак, 137 стар.).

Наколькі ўдалося паве намяляваць абразок шторму, гэта зусім іншая рэч. Але Жылуновіч хоча давесці на гэтым вершы, што ў 16 годзе да поэты зварочваецца яго мелянхолічнасьць 10—12 гадоў. Дзеля гэтага Жылуновіч не пасароміўся нават узяць вынятку з вершу 16 г. „На моры“, частка якога вышэй ужо прыводзілася. Ці-ж сапраўды Гурло ў 16 годзе перастроіў ліру на сумны лад? Мне здаецца, што Вашы довады. дзядзька Жылуновіч, кажуць зараз проці вас. Дык вось: трэба быць больш уважлівым, а не накідацца на поэту, не разгледзіўшыся.

1917 год. Поэта апявае згіненьне царызму. У творчасьці яго знікаюць усякія прыявы суму.

З песьняй звонкай, песьняй волі
 Мы даб'ёмся лепшай долі.
 Час сумлівы хай загіне,
 Хай нядоля нас пакіне.

Тав. Жылуновіч і тут не прамінуў падставіць нагу поэце, зазначаючы, што верш з датай 1917 г. „Шуміць вада, хвалюе мора“ напісан рытмам, запазычаным, да рэчы сказаць, ад „Палтаўскага бою“ Пушкіна. Чаму-ж абавязкова ад Пушкіна? Я сказаў-бы, скарэй ад вершу Цішкі Гартнага „У маёй душы любові мора“ (глядзі „Польмя“ за 1924 г., № 2 (10)), які быў надрукаваны напярэдадні выхаду ў сьвет Гурловага зборніку „Барвенак“.

Надышоў Кастрычнік, а за ім—працяжная грамадзянская вайна. Поэце некалі пісаць. Поэта са стрэльбаю ў руцэ змагаецца на грамадзянскіх франтах упачатку з савінкаўцамі над Яраслаўлем, а потым—з чэха-славакамі пры Казані і ўніз па Волзе; змагаецца, пакуль не атрымлівае параненьня нагі. Залячыўшы рану, Гурло ўжо ня мог вярнуцца на фронт, бо застаўся калекай на ўвесь час. Ён працуе на адказных пасадах у Ніжгародзкім парту, а ў 1921 г. вызываецца Наркамасьветам БССР у Менск.

Вось толькі цяпер, на роднай зямельцы, поэта можа аддацца поўнасьцю музе. Ліра зразу прымае выразна пролетарскі лад. Упачатку поэта, стаміўшыся ў разьвітаныні з родным краем, акалечаны ў барацьбе за вызваленьне савецкіх краін і, у ліку іх, снаёй-жа роднай Беларусі, хоча, нібы-та, сапачыць.

У 1921 годзе поэта кажа:

Сапачыньце сэрца струны,
Сапачынь, душа:
Замяніла стогн пярунаў
Родная ціша.

Прыдзе час, яна разбудзіць
Дзеля новых бур—
Струны звенка граці будуць
Галасьней бандур.

І з грудзей маіх на зьмену
Выйдзе думак рой,
Убяру іх і адзену
Новаю парой.

Тэй парою дзён прынадных
Дзе жыцьцё, як цвет,
Дзе усё, усё няздрадна,
Дзе усё—расцвет.

Гэтыя радкі зьяўляюцца як-бы дэкларацыйнай новага кірунку ў творчасці поэты. Гэтым вершам поэта пачынае новую для сябе пару. Хутка ён запявае так, як не пяю яшчэ ніколі. Як-жа і не пяць, калі лёс ужо цесна звязан з рабочымі масамі, калі не астыглі яшчэ грудзі ад нядаўняга крывавага змаганьня, калі так прыемна ўпівацца соладам перамогі.

Калі, як я казаў уперадзе, Алесь Гурло да 21 году выразна не ўяўляў свайго шляху, калі змаганьне, да якога заклікаў поэта, было і для яго самога якімсь-та смужным, дык гэта затым, што ў істоце поэты пераблуталіся ў адзіны вузел і народніцкія імкненьні сумлівых нашаніўцаў, і рэволюцыйна-захапляючы ўздым заводзкіх рабочых. Гурло ня ведаў, да каго ісьці. Вельмі-ж глыбокі сьлед аставіла першая пара творчасці—творчасці пад уплывам нашаніўцаў. Вельмі цяжка было выкінуць з глыбі душы тое, што звязана з марамі юнацтва. Толькі рэволюцыя вывела поэту на сапраўдны шлях, дала яму пэўны напрамак. Нездарма-ж поэта за якіх-небудзь 2 апошніх годы даў больш у некалькі раз, чым раней, за 12 год. Вось якую моц надае рэволюцыя. Хіба-ж можна прыраўнаваць зараз усё „жалейкі“, „песьні жальбы“ і інш. да „званоў працы“ Гурлы. Ня будзь поэта пад уплывам гэтых „песень жальбы“, ён, можа, быў-бы першым рабочым песьняром Беларусі.

Хіба-ж не перасягнуў „вучань“ сваіх „настаўнікаў“, дзядзька Жылуновіч? Хіба-ж не замоўклі яны зараз, тады як Гурло ўпэўнена „стукае моцна паўднёвымі ўдарамі, суліць расьтацца з мукай, цяжарамі, будзіць палёт пачуцьця“.

А ўсё ад таго, што назаўсёды адмовіўся ад хвалёных аўторытэтаў, што знашоў уласную пуціну, знашоў у барацьбе за дыктатуру пролетарыяту.

„Песьні жалбы“—гэта тлень, перададзеная ў архіў.

„Званы працы“ Гурлы—гэта веснавейны сьпёў, гэта пяснярскі падарунак першым прывідам вечнамаладое пролетарскае вясны.

У 1924 годзе Гурло ўваходзіць у аб'яднаньне беларускіх маладых поэтаў „Маладняк“, уваходзіць у той час, калі з боку іншых старэйшых поэтаў наглядаецца некаторая, я-б сказаў, варожасьць. калі адзін з іх, выпадкова папаўшы ў „Маладняк“, праз кароткі час дээартыруе.

Поэта-ж Гурло пасля ўваходу ў „Маладняк“ ня толькі „змаладзіўся“, як сьмяяліся яго „настаўнікі“, poeta Гурло, скажу. перарадзіўся, стаў маладнякоўцам у поўным сэнсе гэтага разуменьня. Яго апошнія творы багаты ня толькі пролетарскім зместам, яны багаты і формай. Старыя формы—спадчына аўторытэтаў-нашаніўцаў адкідаюцца ім, як зношаны лапаць, які можа забрудзіць чыстую нагу.

Такім чынам, бачым, што шлях, пройдзены poetaю Гурлом, ёсьць шлях доўгіх шуканьяў і ў канцы знаходу таго, да чаго зарадзіліся імкненьні яшчэ ў першую пару сьвядомага жыцьця.

Уваход Гурлы ў „Маладняк“ кажа, што ўсё, што ёсьць лепшага ў дарэволюцыйным, ідзе пад нашы сьцягі.

Што-ж пажадаць поэце надалей? Няхай ведае, што шлях, на які ён узшоў зараз—шлях правіловы; няхай ня спыняе біць у званы працы, каб голас іх і надалей будзіў „палёт пачуўця“ пролетарска-сялянскіх мас Савецкае Беларусі, каб сёньнешнія мары сталі як найхутчэй здабыткам жыцьця.